

Ivan Kordiš*

Življenje in delo tiflopedagoginje Vilme Kralj

Life and work of typhlopedagogue Vilma Kralj

Izvleček

V mestu ob Rinži je med letoma 1922 in 1944 deloval slovenski zavod in šola za slepe, nato pa se je preselil nazaj v Ljubljano. V krog izkušenih tiflopedagoginj kočevskega in ljubljanskega zavoda za slepe poleg Bogomire Dobovšek, Ive Vivod - Pregelj, Teje Janežič in Franice Vrhunc sodi tudi Vilma Kralj (1909–2004). V kočevskem zavodu je najprej prevzela popoldanski dopolnilni pouk ročnih del, slovenščine in telovadbe, po opravljenem strokovnem izpitu pa je postala strokovna učiteljica. Po preselitvi zavoda v Ljubljano je bila maja 1945 imenovana za delegatko narodne vlade v ljubljanskem zavodu za slepe, oktobra istega leta pa za njegovo ravnateljico. Naslednje leto je prevzela vodstvo Zavoda za slepo mladino v Portorožu. Leta 1947 se je skupaj z otroki preselila v ljubljanski zavod za slepe, kjer je do upokojitve leta 1966 opravljala delo predmetne učiteljice. Članek obravnava njeno življenje in delo, oboje je povsem posvetila pedagoškemu delu z otroki in mladostniki z motnjami vida. Izkazala se je tudi kot uspešna kulturno-prosvetna delavka ter avtorica več učbenikov, strokovnih člankov in predavanj.

Abstract

The Slovenian Institute and School for the Blind operated in the town of Kočevje on the Rinža River from 1922 to 1944, when it moved back to Ljubljana. In addition to Bogomira Dobovšek, Iva Vivod - Pregelj, Teja Janežič and Franica Vrhunc, the circle of experienced typhlopedagogues at the Kočevje and Ljubljana institutes for the blind also included Vilma Kralj. At the Kočevje institute, she first took over the afternoon remedial classes on handicraft, Slovenian language, and physical education. After passing her professional examination, she became a qualified teacher. After the institute moved to Ljubljana, she was appointed a delegate of the national government at the Ljubljana Institute for the Blind in May 1945 and its head teacher in October of that year. In the following year, she took over the management of Zavod za slepo mladino [Institute for Blind Youth] in Portorož. In 1947, she moved with the children to the Ljubljana institute for the blind, where she worked as a teacher until her retirement in 1966. This article discusses her life and work, which she devoted to pedagogical work with children and adolescents with vision impairment. She also made a name for herself as a successful cultural and educational worker and author of several textbooks, technical articles, and lectures.

* Ivan Kordiš, prof. zgodovine in nemščine, muzejski svetnik, Pokrajinski muzej Kočevje, e-pošta: ivan.kordis@pmk-kocevje.si.

Ključne besede: šolstvo in skrb za slepe in slabovidne, Kočevje, Ljubljana, Portorož, Vilma Kralj, 1929–1966

Keywords: education and care for the blind and partially sighted, Kočevje, Ljubljana, Portorož, Vilma Kralj, 1929–1966

Vilmo Kralj sem spoznal v začetku leta 2001 ob pripravah na občasno razstavo *Edina tema je neznanje. Šolstvo in skrb za slepe in slabovidne na Slovenskem*.¹ Takrat je bila edina še živeča učiteljica kočevskega zavoda za slepe. Rodila se je 2. januarja 1909 materi Justini, rojeni Hrovat (1886–1966), hčerki obrtnika z Žage pri Bovcu, in očetu Antonu (1874–1933), kovaškemu mojstru z Morskega pri Kanalu ob Soči. Bila je najmlajša izmed treh otrok. Oba brata sta bila starejša: Stanko je bil rojen leta 1903, Ladislav pa leta 1907.

Mati Justina je bila zelo napredna in razgledana. Govorila je slovensko, nemško in italijansko. Redno je prebiralala *Edinost*² in literarno revijo *Slovan*.³ Doma ni manjkala niti revija *Illustrierte Wäsche-Zeitung*, saj je zelo rada tudi šivala. Za Vilmo in njenega brata Ladislava je naročila list s podobami za slovensko mladino *Zvonček*.⁴

Svoje rojstne hiše se je Vilma Kralj spominjala še v visoki starosti. To je bila dolga stanovanjska stavba v pretežno slovenski vasi Sv. Ivan (italijansko *San Giovanni*) v bližini Trsta.⁵ Okoli leta 1913 so se starši preselili v drugo stanovanje. Takrat je brat Ladislav začel hoditi v vrtec, z njim pa je hodila tudi Vilma, saj je bila nanj zelo navezana. Tako se je že zgodaj naučila brati, pisati in računati.⁶

1 Saša Poljak, Ivan Kordiš, *Edina tema je neznanje. Šolstvo in skrb za slepe in slabovidne na Slovenskem*. Občasna razstava, Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2002. Razstava je bila prvič na ogled v Kočevju. Kasneje je gostovala v številnih krajih po Sloveniji, nazadnje aprila 2013 v Ljubljani na konferenci *Slepi in slabovidni v družbi. Med zgodovinsko perspektivo in sodobnimi vprašanji*. Konferenca o položaju slepih in slabovidnih od začetka 19. stoletja do danes, ki sta jo pripravila Znanstveno-raziskovalni center SAZU-Inštitut za slovensko narodopisje in Zgodovinski inštitut Milka Kosa ter Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

2 *Edinost* je bilo v letih 1876 in 1928 politično glasilo tržaških (primorskih) Slovencev. Branko Marušič, *Edinost, Enciklopedija Slovenije*. 2, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988, str. 415.

3 *Slovan* je bil v letih 1902–1917 mesečnik za književnost, umetnost in prosveto. Njegovi sodelavci so bili najpomembnejši slovenski pesniki in pisatelji tistega časa. Dušan Moravec, Špelca Čopič, *Slovan, Enciklopedija Slovenije*. 11, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997, str. 152–53.

4 *Zvonček. List s podobami za slovensko mladino* je bil mesečni liberalni mladinski časopis. Izhajal je v Ljubljani v letih 1900–1939. Izdajali so ga učitelji, združeni v Zavezo avstrijskih učiteljskih društev, pozneje Udruženje jugoslovanskega učiteljstva. Igor Saksida, *Zvonček, Enciklopedija Slovenije*. 15, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001, str. 278.

5 V tamkajšnji mitnici je bil po premestitvi iz Furlanije zaposlen tudi njen oče. Pokrajinski muzej Kočevje, Arhivska zbirka, Zapuščina Vilme Kralj (dalje PMK, V. Kralj), Pričevanje Vilme Kralj. Zapisala Marija Makarovič. Tipkopis, februar 2001.

6 Ibid.

Septembra 1915 je začela obiskovati osnovno šolo na Vrdeli v šolskem okraju Trst in jo zaključila leta 1919. Šola ji je bila že od malih nog v veliko veselje. Še posebej rada je brala. To je opazila tudi njena učiteljica in ji za rojstni dan podarila knjigo *Sneguljčica* s posvetilom 'v znak dobrega čitanja'. Podarila ji je tudi slikanico *Dva škrata in ostala jata*, navdušena Vilma pa je vso vsebino znala na pamet.⁷

V začetku dvajsetih letih prejšnjega stoletja je bila družina Kralj 'čisto razbita'.⁸ Oče⁹ je služboval v Kočevju, kjer je Vilmin brat Ladislav¹⁰ obiskoval gimnazijo. Najstarejši brat Stanko se je šolal na pomorski šoli v Kotorju, Vilma pa je skupaj z mamo živela v Straži pri Novem mestu, kjer je junija 1921 končala osnovno šolo. Septembra istega leta se je vpisala v *Zasebno dekliško meščansko šolo pri uršulinkah v Škofji Loki*, vendar je tu končala samo dva razreda. Leta 1922 se je namreč družina preselila k očetu v Kočevje. Šolanje je nadaljevala na *Zasebni dekliški meščanski šoli v Marijinem domu* v Kočevju in ga junija 1925 tudi uspešno zaključila.¹¹

Med bivanjem in šolanjem v Kočevju¹² se je Vilma večkrat srečala s slepimi otroki in odraslimi, vendar takrat še ni mogla slutiti, da bo vse svoje življenje posvetila prav njim. V šolskem letu 1924/25 se je vpisala v glasbeno šolo *Glasbenega društva v Kočevju* in končala vsaj prvi razred klavirja in splošne glasbene teorije.¹³

Šolanje je nadaljevala v Ljubljani. Leta 1925 se je vpisala na *Državno žensko učiteljsko in po štirih letih postala usposobljena za poučevanje na osnovnih šolah s slovenskim učnim jezikom*. Hkrati je lahko poučevala tudi ročna dela na osnovnih in meščanskih šolah.¹⁴

7 Ibid.

8 Ibid.

9 Ibid. Oče je kot finančni preglednik po službeni dolžnosti večkrat menjal kraj službovanja. Tako ga je pot zanesla v Rožek na Koroškem, Maribor in Žirovnico, kjer je opravljal delo v carinarnici in finančni straži. Z njim se je selila tudi družina.

10 Maturiral je leta 1927 v prvi generaciji slovenskih maturantov na kočevski gimnaziji skupaj z narodnim herojem Jožetom Šeškom (1904–1942). *50 let slovenske gimnazije v Kočevju* (dalje 50 let gimnazije 1969), Kočevje: Gimnazija Kočevje, 1969, str. 13; Etbin Bojc, Prvi dijaki in maturanti, *50 let gimnazije 1969*, str. 69.

11 PMK, V. Kralj, Izpričevalo Zasebne dekliške meščanske šole v Marijinem domu v Kočevju o završnem izpitu, št. 7, Kočevje, 13. junij 1925.

12 Družina je stanovala v Mahovniku št. 20, v hiši, ki je bila last Kočevarjev. V sosednji hiši je živela družina Šeško. Vilma Kralj se je hitro spoprijateljila z vrstnico Gizelo, njen brat Jože, narodni heroj in organizator upora proti okupatorju na Kočevskem med drugo svetovno vojno, pa jih je večkrat obiskal in jim pomagal urediti veliko knjižno zbirko. PMK, V. Kralj, Pričevanje Vilme Kralj. Zapisala Marija Makarovič, februar 2001.

13 PMK, V. Kralj, Šolsko naznanilo Glasbene šole Glasbenega društva v Kočevju, št. 12, Kočevje, 25. junij 1925.

14 PMK, V. Kralj, Izpričevalo zrelosti za osnovne šole pri Državnem ženskem učiteljskem v Ljubljani, št. 15/1929, Ljubljana, 17. junij 1929.

Srečno naključje, da je Vilmin oče že nekaj let po upokojitvi julija 1928 nastopil honorarno delo skladiščnika-dnevničarja¹⁵ v *Zavodu za slepe v Kočevju*, je mladi učiteljici leta 1929 omogočilo, da je prvič vstopila v svet slepih. Zavod je ravno v tem času iskal učiteljico za poučevanje slepih. V času od 15. septembra 1929 do 11. novembra 1930 je kot honorarna učiteljica prevzela popoldanski dopolnilni pouk ročnih del, slovenščine in telovadbe.¹⁶ Na zavodu pa je lahko poučevala samo eno leto, saj ni imela opravljenega strokovnega izpita za poučevanje slepih. Z dekretom Ministrstva za prosveto v Beogradu je bila najprej premeščena na deško osnovno šolo Šmihel pri Novem mestu, kjer je kot začasna učiteljica poučevala od novembra 1930 do januarja 1931. Kasneje je bila kot *nadštevilna* začasno dodeljena na dvorazredno šolo v Hinje.¹⁷ Po samo devetnajstih dneh je bila po odloku novomeškega sreza napotena na šolo na Veliko Dolino pri Čatežu.¹⁸

Stalno premeščanje z ene šole na drugo, poleg tega pa samo za krajše obdobje, je bilo za mlado učiteljico zelo moteče. Po osebнем posredovanju pri g. Venturiniu na šolskem uradu v Ljubljani je bila za skoraj dve šolski leti dodeljena na trirazredno šolo v Bušečo vas.¹⁹ Sreski šolski nadzornik za Krško jo je leta 1931 ocenil kot '*prav zmožno učiteljico*', ki '*ima dobre učne in vzgojne uspehe*' in '*je prav vneta za svoj poklic, vestna in točna v vseh službenih poslih*'.²⁰ V času službovanja v Bušči vasi se je vključila v Sokolsko društvo Sv. Križ pri Kostanjevici na Krki, pri gledališču *Šolski oder* je delovala kot režiserka in igralka, pri Katoliškem prosvetnem društvu v Cerkljah na Krki kot igralka in predavateljica, v dekliškem krožku pa je vodila tečaje ročnega dela in obnavljanja znanja slovenskega in ruskega jezika.²¹

Poklicna pot jo je kmalu pripeljala nazaj v Kočevje. Na povabilo uprave *Zavoda za slepo deco* je decembra 1932 kot pripravnica začela poučevati višje razrede.²² Februarja naslednje leto je pri *Državni izpraševalni komisiji za osnovne in njim sorodne šole* na Državni učiteljski šoli v Ljubljani opravila praktični učitelj-

15 PMK, V. Kralj, Zavod za slepo deco v Kočevju. Stanovski izkaz banovinskega dnevničarja. Anton Kralj, 22. avgust 1931; Zavod za slepo deco v Kočevju. Ocena skladiščnika-dnevničarja Kralja Antona, Opr. štev. 68/1, 18. marec 1932.

16 PMK, V. Kralj, Izvod iz področnega Uslužbenskega lista, sestavljenega po originalnih dokumentih, 31. 12. 1936.

17 Na osnovni šoli v Hinjah je bila zaposlena od 13. do 31. 1. 1931. PMK, V. Kralj, Izvod iz področnega Uslužbenskega lista, sestavljenega po originalnih dokumentih, 31. 12. 1936.

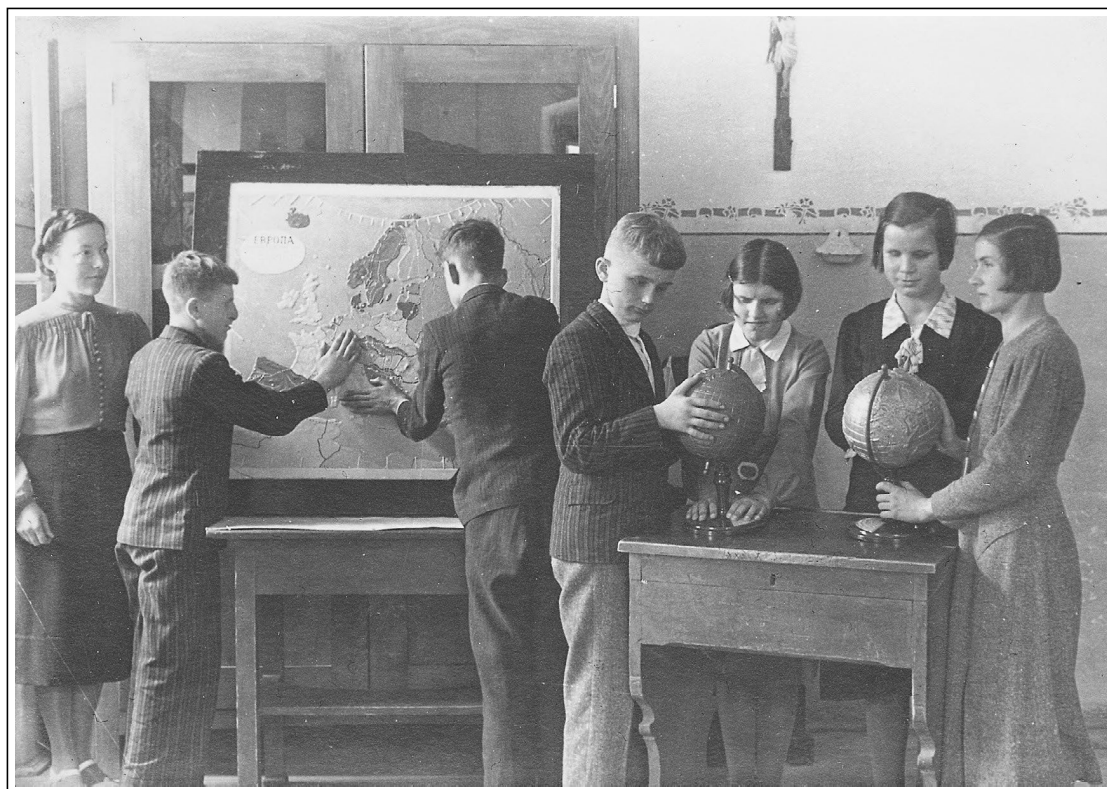
18 PMK, V. Kralj, Pričevanje Vilme Kralj. Zapisala Marija Makarovič, februar 2001.

19 Na osnovni šoli v Bušči vasi je poučevala od 1. 2. 1931 do 24. 12. 1932. PMK, V. Kralj, Izvod iz področnega Uslužbenskega lista, sestavljenega po originalnih dokumentih, 31. 12. 1936.

20 PMK, V. Kralj, Ocenjevalni list Narodne šole Bušeča vas z dne 1. julij 1931.

21 PMK, V. Kralj, Pričevanje Vilme Kralj. Zapisala Marija Makarovič, februar 2001.

22 PMK, V. Kralj, Dopis Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. IV. No. 15654/2, Ljubljana, 3. december 1932.

Vilma Kralj pri pouku geografije v kočevskem zavodu za slepe, okoli 1933. V začetku tridesetih let 20. stoletja je šola dobila več novih učil, med njimi reliefni zemljevid Evrope in Beograda ter dva reliefna globusa (hrani Center IRIS).

ski izpit.²³ Med letnimi počitnicami se je julija 1933 udeležila še štiritedenskega kmetijsko-gospodinjkega tečaja za učiteljice, ki je potekal v *Dr. Krekovi meščanski gospodinjki šoli v Zgornji Šiški pri Ljubljani*. Tu je pridobila teoretično in praktično znanje s področja perutninarstva, mlekarstva, sadjarstva, vrtnarstva in cvetličarstva, gospodinjstva, šivanja in krojnega risanja, kuhanja, strežbe, vkuhanja sadja in zelenjave ter zdravstva. Poleg tega je obiskovala tudi teoretična predavanja o metodiki in pomenu gospodinjstev med kmečkim in delavskim prebivalstvom. Pridobljeno znanje in praktične veščine je kasneje uspešno prenašala na svoje učence.²⁴

S poučevanjem v razredu in študijem strokovne literature se je štiri leta pripravljala na strokovni izpit iz defektologije-tiflopedagogike. Pred državno komisijo za strokovni izpit učiteljev na šolah za *defektne otroke* v Beogradu ga

²³ PMK, V. Kralj, Diploma Državne izpraševalne komisije za osnovne in njim sorodne šole, Ljubljana, 16. februar 1933.

²⁴ PMK, V. Kralj, Izpričevalo št. 10, Zgornja Šiška, 30. avgusta 1933.

je opravila leta 1936.²⁵ Tako je poleg Bogomire Dobovšek, Ive Vivod - Pregelj, Teje Janežič in Franice Vrhunc postala ena izmed maloštevilnih, toda strokovno dobro podkovanih učiteljic kočevskega zavoda za slepe.²⁶

Poučevanja slepih in slabovidnih se je lotila z velikim žarom, iznajdljivostjo in učinkovitimi pedagoškimi prijemi. Posredovala jim je mnogo praktičnih veščin, ki so jim kasneje v vsakdanjem življenju precej olajšale s slepoto povezane težave. V prvem razredu so izvajali vaje za spretnost prstov in rok za dober tip. V ta namen so gubali papir, uporabljali nož za rezanje papirja, škarje za striženje raznih oblik iz papirja, spoznavali značilnosti raznih oblik (npr. kroga, trikotnika, kvadrata) in debelino papirja. Slabovidni otroci so si poleg s tipom pomagali tudi z ostanki vida, kar jim je precej olajšalo delo, še posebej pri lepljenju barvnih izdelkov.²⁷

Učitelji kočevskega in ljubljanskega zavoda za slepe so veliko pozornosti posvečali vežbanju rok in prstov. Eden izmed najpomembnejših predmetov pri poučevanju slepih je bilo ročno delo. Pri tem se je še posebej izkazala prav Vilma Kralj.²⁸ Za potrebe poučevanja ročnih del je v poseben zvezek²⁹ zapisala učni načrt z navodili za šivanje, pletenje, kvačkanje, mreženje, vozlanje preprog, križne vbode, opletanje stolov in steklenic in izrezovanje iz papirja. Deklice so najraje pletle. V ta namen je v

Vilma Kralj spremlja slepega gojenca na poti čez Karlov most v Kočevju, fotorazglednica, okoli 1935 (hrani Pokrajinski muzej Kočevje, foto: Lojze Mavec).

25 PMK, V. Kralj, Svedočanstvo o stručnem ispitu za nastavnika škola za defektnu decu, Državna komisija za stručni ispit nastavnika škola za defektnu decu u Beogradu, št. 1489, Beograd, 23. november 1936.

26 Visoko raven strokovne usposobljenosti učiteljev kočevskega zavoda je med svojim obiskom junija 1935 potrdil tudi poslanec ministrstva za prosveto iz Beograda. Vse učitelje je ocenil z odlično oceno. Arhiv Republike Slovenije, AS 1640, Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932–22. 1. 1937), Zapisnik, 11. 6. 1935.

27 PMK, V. Kralj, Pričevanje Vilme Kralj. Zapisala Marija Makarovič, februar 2001.

28 Kot honorarna učiteljica je ročna dela po štiri ure na teden poučevala tudi na državni realni gimnaziji v Kočevju. PMK, V. Kralj, Dopis Kraljevske banske uprave Dravske banovine Ljubljana, št. IV. 7693/1, 24. april 1939.

29 PMK, V. Kralj, Ročno delo. Vilma Kralj, s. a.

Vilma Kralj (desno) in Iva Pregelj med pletarskimi izdelki kočevskih slepih gojencev ob dvajseti obletnici zavoda, 1939 (hrani Center IRIS).

omenjenem zvezku natančno opisala posamezne faze pletenja. Vsako slepo gojenko je prijala za roke, jo naučila držati igli, naviti volno na prst, vbosti iglo v zanko, oviti volno in potegniti skozi zanko. Gojenke so se zelo trudile in že kmalu samostojno pletle kratke nogavice in šale. Dekleta, ki so že znala plesti, je naučila plesti posteljna pregrinjala, sestavljena iz več prog in obdana s pleteno čipko, pa tudi ženske in moške jope. Bolj spretnke učenke je naučila izdelovati čipke in prte. Zlasti pri ročnem delu jim je rada prebrala kakšno zgodbo, veliko so se tudi pogovarjali.

Z enako natančnostjo in pozornostjo je izvajala tudi pouk modeliranja, pri katerem je uporabljala plastelin in kose neobdelane gline iz rudnika rjavega premoga v Kočevju. Učenci so jih sami očistili in pregnetli. Najprej jih je naučila oblikovati kroglice in valje. Potem jim je v roke položila različne predmete, npr. pleteno košaro, da so otipali njihovo obliko in jo posneli v glini. Poučevala je tudi telovadbo, tako deklice kot dečke. Z vsakim posebej je izvajala gibe, za katere je želela, da se jih naučijo. Zelo radi so se žogali in skakali z vrvjo.³⁰

³⁰ PMK, V. Kralj, Pričevanje Vilme Kralj. Zapisala Marija Makarovič, februar 2001; Vilma Kralj, Ob 20 letnici slov. zavoda za slepe, *Naš rod*, Ljubljana: Udruženje jugoslov. učiteljstva, sekcija za Dravsko banovino, X., 1938/39, št. 5, str. 178.

Njena požrtvovalnost, sočutje in skrb za sočloveka sta prišli še posebej do izraza med drugo svetovno vojno. Z gojenkami gospodinske šole je skrivaj pekla prepečenec in ga v paketih pošiljala internirancem na Rab, v Renicci in druga italijanska internacijska taborišča. Odgovorna je bila tudi za zvezo z Osvobodilno fronto.³¹ Po kapitulacije Italije je pomagala kot bolničarka na internem oddelku partizanske bolnišnice v *Marijinem domu* v Kočevju. Pri tem so ji prišle prav tudi izkušnje članice Rdečega križa.³² Ves čas vojne je neustrašno skrbela za varnost gojencev, še posebej med številnimi bombnimi napadi na mesto Kočevje.³³ V enem izmed njih je bila decembra 1943 huje poškodovana tudi stavba kočevskega zavoda za slepe. Iz varnostnih razlogov so slepe in slabovidne začasno preselili v bližnji Mahovnik.³⁴

V na pol porušeni stavbi je zavod vztrajal do 30. novembra 1944, ko se je z gojenci in učitelji preselil v Ljubljano. Začasno so ga namestili v prostore *Zavoda za gluho mladino* na Zaloški cesti v Ljubljani, kjer pa za obe ustanovi ni bilo dovolj prostora. Po osvoboditvi je Ministrstvo za prosveto Ljudske republike Slovenije slovenskim slepim otrokom 25. avgusta 1945 dodelilo bivši dekliški internat katoliških redovnic *De Notre Dame* na Mirju, na vogalu Langusove (bivše Marmontove) in Jamove ulice, skupaj z glavnim poslopjem, vilo in vrtom.³⁵ Kmalu zatem so Vilmi Kralj na njeno veliko presenečenje konec oktobra 1945 ponudili mesto upravnice zavoda in upraviteljice šole *Zavoda za slepo mladino* v Ljubljani. Sprejela ga je z veliko mero odgovornosti, saj se je zavedala, da mora 'oblast uvideti, da je potrebno urediti zavod v Ljubljani'.³⁶

Vilma Kralj se je takoj lotila dela. V začetku marca 1946 je organizirala selitev inventarja iz začasnega bivališča v gluhonemnici in iz porušene zavodske stavbe v Kočevju v dodeljeni del glavnega poslopja v Ljubljani, medtem ko vila še ni bila izpraznjena. Stavbi je bilo pred vselitvijo treba še obnoviti, ker sta bili med letalskim napadom marca 1945 poškodovani.³⁷ Nove opreme si niso mogli privoščiti, zato so izpod razvalin zavodskega poslopja v Kočevju »vlekli dele železnih postelj, ki so jih potem v Ljubljani popravljali in sestavljali, da so z njimi opremljali sobe za nove gojence. Popravljali in barvali so tudi drugo opremo in

31 PMK, V. Kralj, Kratek oris zgodovine šolstva za slepe v Sloveniji do leta 1949, tipkopis, nedatirano, str. 12.

32 PMK, V. Kralj, Vprašalna pola, Ljubljana, 15. december 1946.

33 PMK, V. Kralj, Anton Žakelj, Gospe Vilmi Kralj v spomin, 12. oktober 2004, tipkopis.

34 Poljak, Kordiš 2002.

35 Vilma Kralj, Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, *Svetloba izpodriva temo. Zbornik slepih Slovenije*. Priredil in uredil Vekoslav Mlekuž, Ljubljana: Zveza slepih Slovenije, 1969, str. 162.

36 PMK, V. Kralj, Pričevanje Vilme Kralj. Zapisala Marija Makarovič, februar 2001; Dekret ministra za prosveto pri Narodni vladi Slovenije, št. K-490/1, Ljubljana, 25. oktobra 1945.

37 Kralj 1969, str. 163; Ferdinand Maslić, Razvoj šolstva za slepe u NR Sloveniji, *Raskidamo okove tame: Zbornik radova u čast kongresa. II. kongres slepih Jugoslavije*, Beograd: Centralni odbor Udruženja slepih Jugoslavije, 1952, str. 97–98.

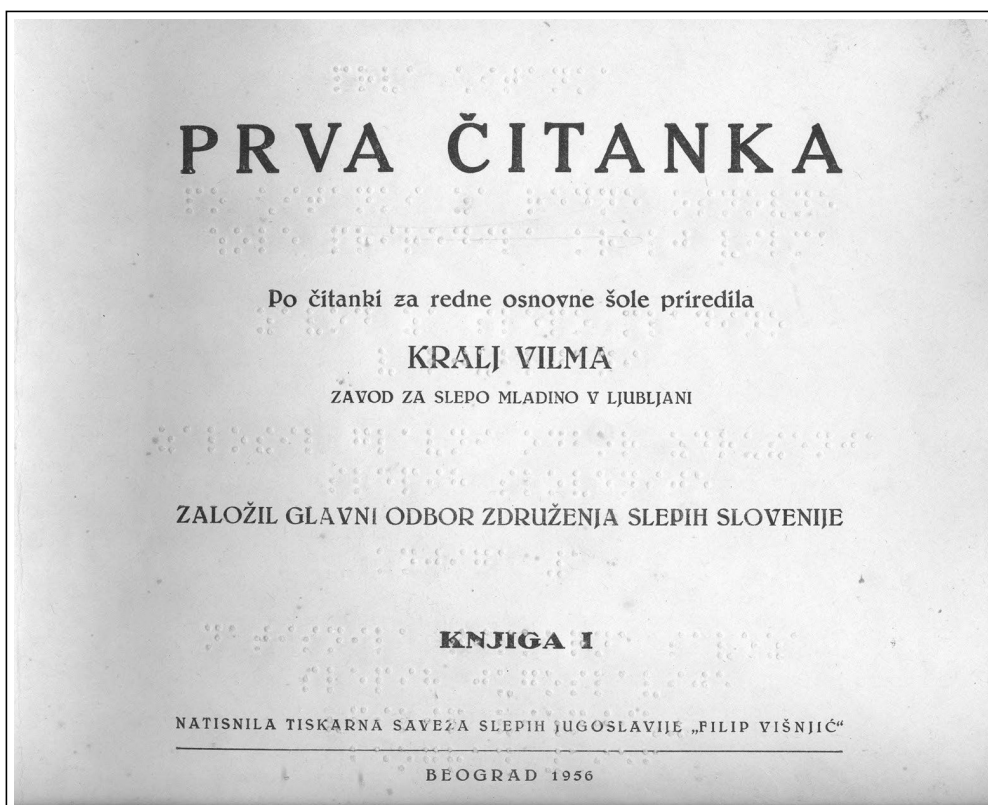
Pedagoški kolektiv Zavoda za slepo mladino v Ljubljani, novembra 1946. Spredaj: Mira Dobovšek, ravnateljica Vilma Kralj, Franc Petrič, zadaj: Mira Arselin, Teja Janežič, Ciril Musar, Iva Vivod, Emilija Sellak (hrani Pokrajinski muzej Kočevje).

prostore, poškodovane ob bombardiranju na Mirju. Ves kolektiv je v to delo vložil ure in ure prostovoljnega dela. Na pomoč so priskočile tudi razne organizacije. Tako so člani takratne OF na terenu 'Stan in dom' pomagali urediti zemljišče, ki je bilo dodeljeno zavodu«. ³⁸

Sredi obnovitvenih del je bila premeščena v Portorož. Po osvoboditvi so namreč začeli tudi v slovenskem Primorju, ki je takrat spadalo pod cono B Svobodnega tržaškega ozemlja, skrbeti za duševno in telesno prizadete otroke. Najprej je bil ustanovljen Zavod za gluho mladino v Portorožu. V sklopu tega zavoda je začel 1. januarja 1947 delovati tudi Zavod za slepo mladino, ki je bil v pedagoškem pogledu povsem samostojen. Njegova prva strokovna učiteljica in ravnateljica je z odlokom Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije postala Vilma Kralj. ³⁹ Organizirala je en oddelek, v katerega so bili sprejeti vsi prijavljeni gojenci, ne glede na starost. Samo njej gre velika zasluga, da slepi otroci niso ostali

³⁸ Kralj 1969, str. 162.

³⁹ PMK, V. Kralj, Odlok Ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije, V. št. 19689/1, 8. novembra 1946.

Učbenik v Braillovi pisavi Prva čitanka. Po čitanki za redne osnovne šole priredila Kralj Vilma, 1956 (hrani Knjižnica Velenje).

doma brez kakršnekoli izobrazbe oziroma da niso odšli v italijanski zavod v Trstu. Naučila jih je pisati in brati brajev točkopis, za nadaljevanje šolanja pa so morali v ljubljanski zavod. Delo je potekalo v težkih razmerah, saj je primanjkovalo tehnične opreme za izvajanje pouka. Težave so bile tudi s slovenskim jezikom, saj so bili otroci vajeni domače govorice, pomešane z italijanskimi izrazi. Po priključitvi Primorske Jugoslaviji je bil zavod avgusta 1948 ukinjen, Vilma Kralj pa se je skupaj s skupino devetih gojencev, osmih dečkov in ene deklice, vrnila v Ljubljano.⁴⁰ Tu je opravljala delo predmetne učiteljice, saj je mesto ravnateljice medtem zasedla Bogomira Dobovšek. Skupaj s Tejo Janežič - Mikeš je bila odgovorna tudi za zdravstveno problematiko slepih gojencev ter povezavo z oftalmologom dr. Stanetom Stergarjem in splošnim zdravnikom dr. Borisom Jagodičem.⁴¹

40 PMK, V. Kralj, Kratek oris zgodovine šolstva za slepe v Sloveniji do leta 1949, tipkopis, nedatirano, str. 15; Mandić 1952, str. 99; Kralj 1969, str. 166; Marija Golob, *Pot k svetlobi. Zavod za slepo in slabovidno mladino 1919–1998* (dalje Golob 1999), Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1999, str. 39.

41 Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, Šolska kronika Državnega zavoda za slepo mladino v Ljubljani. Šolsko leto 1955/56 (dalje Šolska kronika 1955/56), str. 98.

V ljubljanskem zavodu je ostala do upokojitve leta 1966, nato pa bila še eno leto honorarno zaposlena kot predmetna učiteljica. Pomagala je tudi pri urejanju šolskega arhiva in zbiranju gradiva za šolski tiflološki muzej.⁴² Kot strokovna sodelavka se je vključila v delo kulturno prosvetne komisije pri Zvezi slepih Slovenije, sodelovala pri urejanju periodičnega tiska v brajici ter pri pripravi in izdaji nekaterih publikacij. Med drugim je bila članica uredniškega odbora pri zborniku *Svetloba izpodriva temo*,⁴³ v katerem je objavila štiri strokovne članke, in pri zbirki *Naše pesmi*,⁴⁴ ki so jih člani Zveze slepih Slovenije napisali v brajici.

Vilma Kralj je redno skrbela za strokovno izobraževanje. Prebiral je domačo in tujo strokovno literaturo s področja šolstva in vzgoje slepih in slabovidnih, udeleževala se je strokovnih ekskurzij, študijskih seminarjev ter kongresov doma in v tujini. Na večini izmed njih je sodelovala tudi z referatom. Avgusta 1957 se je kot edina ženska v štiričlanski jugoslovanski delegaciji udeležila *Svetovnega kongresa o vzgoji slepih* v Oslu, kjer se je zbralo 260 delegatov in opazovalcev iz 37 držav. Glavna tema konference sta bili vzgoja in usposabljanje slepih za enakovredne in enakovredne člane nasproti videčim.⁴⁵

Že v kočevskem zavodu ji je bila naložena skrb za interno učiteljsko knjižnico.⁴⁶ To delo je nadaljevala tudi v ljubljanskem zavodu. Poleg interne učiteljske knjižnice so na zavodu delovale še brajeva (vodil jo je Boris Trpin), priročna (vodila jo je Danica Petrič) in leposlovna knjižnica (vodila jo je Marija Golob).⁴⁷

Vrsto let je bila preudarna in uspešna vodja poletnih in zimskih šolskih kolonij. Običajno so imeli gojenci med letovanjem tudi nekajurni pouk, preostali čas pa je bil namenjen različnim aktivnostim. Letovanje je bilo neprecenljivo za zdravje in dobro počutje slepih in slabovidnih otrok. Njegov pomen najboljšje opišejo besede slepega gojenca, ki na eno izmed letovanj ni odšel s svojimi vrstniki. Ob njihovi vrnitvi v Ljubljano je zadovoljno vzkliknil: *Vsi se mi zdite tako lahki. Vaši koraki so sproščeni in veseli*.⁴⁸

Vilma Kralj se je lotila tudi pisanja učbenikov za slepe in slabovidne. Po čitanki za redne osnovne šole je leta 1946 pripravila rokopis *Prve čitanke* v brajici ter jo uporabljala in preizkušala pri pouku v prvem razredu.⁴⁹ Deset let kasneje

42 Golob 1999, str. 39.

43 Glej op. 35.

44 *Naše pesmi*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1973.

45 PMK, V. Kralj, Oslo 1957. Druga mednarodna konferenca učiteljev, ki poučujejo slepo mladino, tipkopis, nedatirano, str. 1; Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, Šolska kronika Državnega zavoda za slepo mladino v Ljubljani. Šolsko leto 1956/57 (dalje Šolska kronika 1956/57), str. 131, 133.

46 Golob 1999, str. 92, 217.

47 Šolska kronika 1956/57, str. 129.

48 Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, Šolska kronika Državnega zavoda za slepo mladino v Ljubljani II. Šolsko leto 1957/58, str. 147–149, 153–154.

49 PMK, V. Kralj, Dobovšek Mira. Zavod za slepo mladino v Ljubljani v dobi po osvoboditvi, tipkopis, nedatirano, str. 9.

jo je v dveh zvezkih natisnila beograjska tiskarna Zveze slepih Jugoslavije.⁵⁰ Leta 1955 je prav tako v rokopisu sestavila *Abecednik za slepe*, ki je bil šest let kasneje natisnjen pod naslovom *Abecednik za učence prvega razreda*. Poleg tega je sestavila še *Pionirsko branje* za učence 5. razreda ter učbenik *Spoznavanje prirode* za 6. razred.⁵¹

Samostojno je prirejala tudi razstave ročnih del in pletarskih izdelkov slepih gojencev ter učnih pripomočkov, ki jih je izdelala sama ali skupaj z drugimi učitelji. Bila je pobudnica za izdelavo stavnice za brajev točkopis, malega računalnika za 1. razred in premične mize za branje za slabovidne učence. Vodila je seminar za starše otrok z več motnjami, bila mentor pripravnikom in svetovalka pri diplomskih nalogah. Na učiteljskišči v Ljubljani in Portorožu (Kopru) je predavala o otrocih in mladostnikih z motnjami vida. Za zavodske delavce in učitelje različnih šol je pripravljala tudi hospitacije.⁵²

Za svoje nesebično in požrtovalno delo pri vzgoji in izobraževanju slepih in slabovidnih je prejela številna priznanja, odlikovanja in plakete. Že leta 1956 jo je predsednik Federativne ljudske republike Jugoslavije odlikoval z redom dela tretje stopnje (*orden rada III. reda*).⁵³ Zveza slepih Slovenije ji je leta 1971 za prispevek k izboljšanju položaja slepih in slabovidnih na Slovenskem podelila častno članstvo. Zlato značko Zavoda za slepo in slabovidno mladino je prejela leta 1979, deset let kasneje plaketo zavoda⁵⁴ za pomoč pri urejanju muzeja v zavodu in za pripravljenost za strokovno svetovanje, leta 1990 pa še plaketo Antona Skale.⁵⁵

Vilma Kralj je zadnja leta svojega življenja preživela v Domu starejših občanov Ljubljana Moste - Polje. Umrla je 6. oktobra 2004, pokopana pa je na ljubljanskih Žalah. S kočevskim in ljubljanskim zavodom za slepe in slabovidne je bila povezana šest desetletij. S svojim predanim delom, požrtovalnostjo in iznajdljivostjo je veliko prispevala k uspešnemu razvoju in ugledu obeh zavodov. Njeno poslanstvo nadaljujejo nove generacije tiflopedagogov, ki svoje delo in življenje posvečajo izobraževanju slepih in slabovidnih.

50 *Prva čitanka*. Po čitanki za redne osnovne šole priredila Kralj Vilma, Beograd: Združenje slepih Slovenije, 1956. Oba zvezka hrani Knjižnica Velenje.

51 Šolska kronika 1955/56, str. 99; Golob 1999, str. 38, 216.

52 Golob 1999, str. 38–39.

53 PMK, V. Kralj, Uverjenje. Federativna narodna republika Jugoslavija. Predsednik Republike. Kancelarija ordena, Beograd. 28. 4. 1956; Vabilo na podelitev odlikovanja. Občinski ljudski odbor Ljubljana - Vič, 12. 5. 1956.

54 Golob 1999, str. 40.

55 Anton Skala (1889–1968) je pomembna osebnost za razvoj slovenske specialne pedagogike ter začetnik specialnopedagoške teorije v Sloveniji in tudi v nekdanji Jugoslaviji. Po njem se imenuje najvišje priznanje Društva defektologov Slovenije, danes Društva specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije. *Zbornik ob 60-letnici organiziranega povezovanja strokovnih delavcev – defektologov, danes specialnih in rehabilitacijskih pedagogov* (ur. Karl Destovnik), Ljubljana: Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, 2009, str. 69.

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije, ARS 1640, Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932–22. 1. 1937).

Pokrajinski muzej Kočevje, Arhivska zbirka, Gradivo Bogomire Dobovšek.

Pokrajinski muzej Kočevje, Arhivska zbirka, Zapuščina Vilme Kralj.

Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, Šolska kronika Državnega zavoda za slepo mladino v Ljubljani, Šolsko leto 1955/56, 1956/57, 1957/58.

Literatura

50 let slovenske gimnazije v Kočevju, Kočevje: Gimnazija Kočevje, 1969.

Bojc, Etbin: Prvi dijaki in maturanti, *50 let slovenske gimnazije*, Kočevje: Gimnazija Kočevje, 1969.

Golob, Marija: *Pot k svetlobi. Zavod za slepo in slabovidno mladino 1919–1998*, Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1999.

Kralj, Vilma: Ob 20 letnici slov. zavoda za slepe, *Naš rod*, Ljubljana: Udruženje jugoslov. učiteljstva, sekcija za Dravsko banovino, X., 1938/39, št. 5.

Kralj, Vilma: Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, *Svetloba izpodriva temo. Zbornik slepih Slovenije*. Priredil in uredil Vekoslav Mlekuž, Ljubljana: Zveza slepih Slovenije, 1969.

Marušič, Branko: Edinost, *Enciklopedija Slovenije*. 2, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988.

Maslić, Ferdinand: Razvoj školstva za slepe u NR Sloveniji, *Raskidamo okove tame: Zbornik radova u čast kongresa. II. kongres slepih Jugoslavije*, Beograd: Centralni odbor Udruženja slepih Jugoslavije, 1952.

Moravec, Dušan, Čopič, Špelca: Slovan, *Enciklopedija Slovenije*. 11, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.

Poljak, Saša, Kordiš, Ivan: *Edina tema je neznanje. Šolstvo in skrb za slepe in slabovidne na Slovenskem*.

Občasna razstava, Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2002.

Saksida, Igor: Zvonček, *Enciklopedija Slovenije*. 15, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001.

Zbornik ob 60-letnici organiziranega povezovanja strokovnih delavcev - defektologov, danes specialnih in rehabilitacijskih pedagogov (ur. Karl Destovnik), Ljubljana: Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, 2009.